



## BOSHLANG'ICH SINFLARDA “TARBIYA” FANINI O‘QITISHDA O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH.

*Nazarqulova G.A,*

*Ummatova Sh*

*GulDU (PhD), dotsent,*

*Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

**Annatation.** This article analyzes the pedagogical foundations of developing independent thinking and critical thinking in elementary school students, as well as the pedagogical aspects of developing students' mental abilities through the subject of “Education”

**Key words:** school, child, thinking, ability, education, independent thinking

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni o'qitish jarayonida keng ko'lamli yangi kognitiv qobiliyatlar rivojlanadi. Jumladan, mahsuldor aqliy faoliyat asosida yotgan bir qator qobiliyatlar intensiv rivojlanadi. Boshlang'ich maktab yoshida tafakkurni rivojlantirishning eng samarali usuli maktab muammolarini hal qilishdir. Shunday qilib, vazifalarning shartlarini tushunish chuqurlashadi: bolalar ularda berilgan ma'lumotlarning muhim va muhim bo'lmagan munosabatlarini aniqlay oladilar, natijada muammoni qurish va hal qilish tamoyilini kashf etadilar. O'qituvchilarning ko'plab kuzatuvlari va psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, maktabning boshlang'ich sinflarida o'qishni o'rganmagan va aqliy faoliyat usullarini o'zlashtirmagan bola odatda o'rta sinflarda muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Ushbu muammoni hal etishning muhim yo'nalishlaridan biri boshlang'ich sinflarda bolalarning har tomonlama aqliy rivojlanishini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratishdir. Bu barqaror kognitiv qiziqishlarni, aqliy faoliyat ko'nikmalarini, aqliy fazilatlarini, ijodiy tashabbus va muammolarni hal qilish yo'llarini izlashda mustaqillikni shakllantirish bilan bog'liq.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish, xususan, muammoli vaziyatni bolaning o'ziga xos tasavvurida namoyon bo'ladi, har bir o'quvchining aqliy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda individual yondashuvni talab qiladi. Maqsadga erishish yo'llarini topishda fikrlash va faoliyatda mustaqillikni shakllantirish bolalarning atipik,



nostandart muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi, ular ba'zan to'g'ri bo'lsa-da, lekin har xil darajada optimal bo'lgan bir nechta echimlarga ega. Bunday muammolarni hal qilish faol, izlanishli fikrlashni rivojlantirishga hissa qo'shishi uchun uni o'ziga xos tarzda tashkil etish kerak. Aqliy rivojlanish, fikrlashni rivojlantirish kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining shaxsini, xususan, uning kognitiv sohasini rivojlantirishning muhim jihati hisoblanadi. Inson tafakkuri turli hodisalar, hodisalar, narsalar, narsalar o'rtasidagi aloqalar va munosabatlarni faol izlash bilan tavsiflanadi.

Mamlakatimizda Vazirlar Mahkamasi 2020-yil 7-iyuldagi «Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida «Tarbiya» fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 422-son qarorni qabul qildi. Ushbu qarorga ko'ra yagona «Tarbiya» fani 1–9 sinflarda – 2020-2021 o'quv yilidan, 10–11-sinflarda esa – 2021-2022 o'quv yilidan boshlab ajratilgan umumiy soatlar doirasida «Odobnoma», «Vatan tuyg'usi», «Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari» hamda «Dunyo dinlari tarixi» fanlarini birlashtiradi. Mazkur fan o'quvchilarni ijtimoiy muvaffaqiyatli hayotga tayyorlash, ularda faol fuqarolik pozitsiyasi, ma'suliyat, majburiyat, huquqiy ong va madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqod, ma'rifatparvarlik, bag'rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirish maqsadida yo'lga qo'yildi.

Yangi yondashuvlar o'qituvchidan darsni yangicha metod va texnologiyalar asosida o'tishni taqozo etadi. Bolalar darslikda berilgan mavzularni o'qish jarayonida ulardan mavzuga oid o'z fikri bayon etish jarayonida tafakkur qiladi, tafakkur operatsiyalarining analiz, sintez qilish asnosida hukm va xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida bolalarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Dars jarayonida o'z fikrini bayon etadi. Boshlang'ich sinflarda "Tarbiya" fani o'quvchilarga axloqiy qadriyatlar va o'zini tutish ko'nikmalarini o'rgatish bilan birga, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada pedagogik texnologiyalar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashini qanday rivojlantirish mumkinligi haqida so'z yuritamiz.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, tanqidiy tahlil qilishga, o'z fikrini ifoda etishga va o'zaro muloqotga qodir shaxslar etib tarbiyalashdir. Boshlang'ich sinflarda "Tarbiya" fani o'quvchilarning axloqiy-



ma'naviy qarashlarini shakllantirish, ijtimoiylashuvini ta'minlash, ularning ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada "Tarbiya" fanini o'qitishda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar muhokama qilinadi

Mustaqil fikrlash o'quvchilarga ma'lumotlarni faol ravishda o'zlashtirish, ularni tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligini anglash, o'z xulosalarini chiqarish, fikrlarini aniq va tushunarli tarzda ifoda etishga imkon beradi. Mustaqil fikrlash o'quvchilarning tanqidiy qarashini rivojlantiradi, ularga ijtimoiy muammolarni hal qilishda faol ishtirok etishga yordam beradi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda quyidagi pedagogik texnologiyalar muhim rol o'ynaydi:

- \* Muammoli o'qitish: O'quvchilarga o'zlari uchun qiziqarli va muhim bo'lgan muammolarni hal qilishga yordam beradi. Ular muammoni tahlil qilish, uni hal qilish uchun mumkin bo'lgan variantlarni topish, o'zlarining fikrlarini himoya qilish va bir-birlarining fikrlarini tinglashga o'rganadilar.

- \* Loyiha usuli: O'quvchilarni mustaqil ravishda loyihalar ishlab chiqishga va ularni amalga oshirishga undaydi. Ular ma'lumot to'plash, uni tahlil qilish, xulosalar chiqarish, natijalarini taqdim etish kabi jarayonlarni mustaqil ravishda amalga oshiradilar.

- \* Guruhiiy ishlar: O'quvchilarni birgalikda ish olib borishga, o'zaro muloqot qilishga, fikrlarini almashishga, bir-birlarini tinglashga va birgalikda qarorlar qabul qilishga o'rgatadi.

- \* Suhbat va munozara: O'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etishga, boshqalarni tinglashga, muhokama qilishga, tanqidiy fikrlashga va o'z fikrlarini himoya qilishga imkon beradi.

- \* Rol o'ynash o'yinlari: O'quvchilarga turli xil ijtimoiy rollarni bajarishga, boshqalarga ta'sir ko'rsatishga, o'zlarining fikrlarini ifoda etishga va o'zaro muloqot qilishga imkon beradi.

- \* Kreativ ishlar: O'quvchilarning tasavvurini, xayoliy fikrlashini, o'ziga xoslikni rivojlantiradi, ularga o'zlarining fikrlarini ijodiy tarzda ifoda etishga imkon beradi.



“Tarbiya” Fanini o‘qitishda texnologiyalardan foydalanish misollari:

\* “Oila” mavzusini o‘qitishda o‘quvchilarga “Ideal oila qanday bo‘lishi kerak?” degan muammoni taklif qilish mumkin. Ular muammoni tahlil qilish, uni hal qilish uchun variantlarni topish, o‘zlarining fikrlarini himoya qilish va bir-birlarining fikrlarini tinglashga o‘rganadilar.

\* “Do‘stlik” mavzusini o‘qitishda o‘quvchilarga “Haqiqiy do‘st nima?” degan savolga javob berish uchun “Do‘stlik” mavzusida loyiha ishlab chiqishni taklif qilish mumkin. Ular ma'lumot to‘plash, uni tahlil qilish, xulosalar chiqarish, natijalarini taqdim etish kabi jarayonlarni mustaqil ravishda amalga oshiradilar.

\* “Xulq-atvor” mavzusini o‘qitishda o‘quvchilarni “Odamlar bir-birlariga qanday munosabatda bo‘lishlari kerak?” mavzusida suhbatga jalb qilish mumkin. Ular o‘z fikrlarini erkin ifoda etishga, boshqalarni tinglashga, muhokama qilishga, tanqidiy fikrlashga va o‘z fikrlarini himoya qilishga o‘rganadilar.

Tarbiya fani va uning maqsadlari.

Tarbiya fani, avvalo, o‘quvchilarda axloqiy tushunchalarni shakllantirishga qaratilgan. O‘qituvchi, o‘quvchilarga muhim qadriyatlarni o‘rgatishda ularga qiziqarli va amaliy yondashuvlarni taqdim etishi zarur. O‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun:

O‘qitish jarayonida faol ishtirok etish:

O‘z fikrlarini ifoda etishga rag‘batlantirish:

Tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish:

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari.

## 1. Muammoli Ta'lim Texnologiyalari

Muammoli ta'lim texnologiyalari o‘quvchilarni real hayotdagi muammolarni hal qilishga undaydi. Misol uchun, o‘qituvchi "O‘zingizni qanday yaxshilashingiz mumkin?" mavzusida muammoli vaziyatlar yaratadi. O‘quvchilar, bir-birlari bilan fikr almashib, muammoni hal qilishga harakat qilishadi.

## 2. O‘yin Texnologiyalari.



O'yinlar orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirish va fikrlashlarini rivojlantirish mumkin. O'yinlar, o'quvchilarga ijtimoiy ko'nikmalarni, hamkorlikni va mustaqil qaror qabul qilishni o'rgatadi. Masalan, "Jamoalar o'yini"da o'quvchilar guruhlariga bo'linib, biror vazifani bajarishlari kerak.

### 3. Loyihalash Metodlari.

Loyihalash metodlari o'quvchilarga o'z bilimlarini amalda qo'llash imkoniyatini beradi. O'quvchilar loyiha asosida ishlash orqali o'zaro muloqotda bo'lib, birgalikda fikr yuritadilar. Bu jarayonda, o'quvchilar ijodiy yondashuv va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

### 4. Interaktiv Darslar.

Interaktiv darslar, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol muloqotni ta'minlaydi. O'qituvchi savollar berish, muhokamalarga jalb qilish va o'quvchilarni fikrlarini ifoda etishga undash orqali mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi.

### 5. O'z-o'zini Baholash.

O'quvchilarga o'z bilimlarini baholash imkoniyatini berish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. O'z-o'zini baholash texnologiyalari yordamida o'quvchilar o'z fikrlarini tahlil qilish va qobiliyatlarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'lishadi.

### Amaliy Misollar.

"Xayrli ish" mavzusida o'qituvchi muammoli vaziyat yaratishi mumkin: "Siz yordamga muhtoj kishini ko'rdingiz, lekin vaqt yo'q". O'quvchilar, bu vaziyatda qanday qaror qabul qilishlari kerakligini muhokama qilishadi. Bunday vaziyatlar, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi.

Bundan tashqari, "Beshlik" o'yini orqali o'quvchilar axloqiy qadriyatlar bo'yicha birlari bilan raqobatlashadilar va shu bilan birga, o'z fikrlarini ifoda etishga o'rganadilar. Loyihalash jarayonida esa, o'quvchilar o'zlarining qiziqishlariga mos keladigan mavzuda loyiha ishlab chiqadilar.

### O'qituvchilar uchun tavsiyalar.

1. Yaratuvchanlikni rag'batlantirish: O'qituvchilar o'quvchilarning ijodiy fikrlarini qabul qilib, ularni rag'batlantirishlari kerak.



2. Qiziqarli mavzular tanlash: Dars mavzulari o'quvchilarning qiziqishini oshirishga xizmat qilishi lozim.
3. Baholash Usullarini O'zgartirish: An'anaviy baholash tizimidan tashqari, o'z-o'zini baholash va jamoaviy baholash usullaridan foydalanish.
4. Doimiy O'zgarish: O'qituvchilar pedagogik metodlarini va yondashuvlarini doimiy ravishda yangilab borishlari zarur.

## Xulosa

Boshlang'ich sinflarda tarbiya fanini o'qitishda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish muhimdir. O'qituvchilar, o'quvchilarning qiziqishini oshirib, ularga o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatini berish orqali, ularning rivojlanishiga katta hissa qo'shishlari mumkin. Bunday yondashuvlar, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini yanada oshirishga yordam beradi.

## Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Nazarqulova G. O'quvchi shaxsini kamol toptirishda mustaqil ta'limni o'rni. Respublika ilmiy nazariy anjumani materiallari. BuxDPI 26-may. 499-501-bet.
2. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar. – T.: Fan va texnologiya, 2010.
3. Quronov M. Ma'fura, ta'sirchanlik va uslub: Ma'ruza matni / Ma'sul muharrir:
4. A. Boltayev. – T.: —Ma'naviyat, 2000. – B. 12, B. 5.
5. Nazarqulova G. Mustaqil ta'limda qo'llanadigan samarali metodlar. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plam. 19-20 may 2023-yil. 356-360-bet.